

*Матвійшин О. М.,**кандидат філологічних наук,**доцент кафедри мовної та міжкультурної комунікації**Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*

ДО ПИТАННЯ ВІДТВОРЕННЯ ВЛАСНИХ НАЗВ НІМЕЦЬКОЮ МОВОЮ (НА МАТЕРІАЛІ ПЕРЕКЛАДІВ ВІЛЬГЕЛЬМА ГОРОШОВСЬКОГО)

Анотація. Стаття присвячена особливостям відтворення власних назв, зокрема топонімів та антропонімів, німецькою мовою. Предметом для аналізу послужили художні прозові твори українських класиків (М. Коцюбинського, Ю. Федьковича, І.-Н. Левицького, Д. Мордовця) у німецькомовних перекладах австрійського перекладача українського походження Вільгельма Горошовського. Встановлено, що власні назви є виразником стилю автора оригіналу і невід'ємним елементом художнього твору. У статті власні назви розглядаються в контексті реалій як чинник творення національного колориту. Обґрунтовано головні аспекти, які впливають на відтворення власних імен, зокрема, їхня морфологічна структура, лексичний зміст, емоційно-оцінна забарвленість, жанрово-стилістичні особливості тексту. В процесі аналізу окреслено основні шляхи та засоби перекладу ономастичних одиниць цільовою мовою. У ході дослідження визначено головні методи та особливості відтворення власних назв у перекладацькій лабораторії В. Горошовського. Домінантними виступають методи транскрипції/транслітерації, відшукування аналогів німецької мови, метод компенсації. Транскрипція як найуживаніший спосіб перекладу відбувається згідно з нормами цільової мови. Австрійським мовним варіантом позначені зменшувально-пестливі імена, що відтворені за допомогою суфікса *-erl*. Встановлено, що власні назви набувають експресивного вираження за рахунок збереження в них відповідних латинізованих форм. У процесі аналізу продемонстровано специфіку відтворення власних назв російськими відповідниками. Однак перекладацькому методу В. Горошовського властиві поодинокі пропуски топонімів/антропонімів, які не порушують ідейно-змістову основу оригіналу. Перекладацькі рішення В. Горошовського є індивідуальними для кожного випадку, що забезпечує адекватність його перекладів і сприяє їх кращому розумінню чужомовним читачем. У перспективі подальшого розгляду теми доцільно дослідити відтворення власних назв у контексті множинного перекладу.

Ключові слова: художній переклад, зіставний аспект, адекватність, топонім, антропонім, транскрипція.

Постановка проблеми. Питання відтворення одиниць ономастикону (здебільшого антропонімів і топонімів) у художньому перекладі, які досить часто служать вагомим етномовним чинником і важливим зображально-виражальним засобом, є центральним і водночас цікавим у сучасному перекладознавстві. Власні назви виступають важливим чинником ідіолекту автора, антропоніми формують загальний образ позначуваного певним іменем персонажа. Відтворення одиниць ономастики в художньому тексті завжди базується на досягненні комунікативно-

функціональної ефективності та забезпеченні аналогічного впливу на чужомовного читача. Виходячи із вагомості власної назви у художньому тексті та специфіки перекладу цільовою мовою, одним із ключових моментів сучасної перекладознавчої науки виступає питання відтворення ономастичних одиниць у німецькомовних версіях В. Горошовського, рецепція перекладів якого на теренах колишньої Австро-Угорської монархії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Авторами численних досліджень власних назв у перекладознавчому аспекті виступають С. Влахов і С. Флорин [3], Л. Бархударов, О. Суперанська, Р. Зорівчак [5], І. Корунець, В. Карабан та ін.; специфіці трансформації осіб в українсько-німецькій мовній площині присвячені наукові доробки Н. Бияк, А. Гудманяна, Т. Кияка, О. Шум тощо. Ґрунтовний лінгвостилістичний аналіз перекладацької спадщини В. Горошовського розкривають публікації О. Матвійшин [8].

Незаперечним є той факт, що проведені дослідження заслуговують високої оцінки і мають вагомий теоретичний і практичний значення. Проте, незважаючи на значний інтерес науковців до власних назв (у тому числі й промовистих) у перекладознавчому ракурсі, на багатогранний аналіз німецькомовних перекладів В. Горошовського, питання інтерпретації топонімів та антропонімів української класичної прози в його діяльності залишається малодослідженим. Оскільки перекладацькі звершення В. Горошовського позначені вкрапленнями австрійського мовного варіанту, то питання відображення їх у власних назвах німецькою мовою стає дедалі актуальнішим.

Мета статті полягає у визначенні особливостей перекладу ономастичних одиниць у німецькомовних перекладах В. Горошовського. *Об'єктом* дослідження виступає художня класична проза, *предметом* є власні назви, взяті з текстів першоджерел та їх німецькомовних перекладів. *Матеріалом* до статті послужили прозові твори І. Н.-Левицького, М. Коцюбинського, Ю. Федьковича та ін. у німецькомовних версіях В. Горошовського.

Виклад основного матеріалу. Ім'я в художньому творі нерідко виступає засобом розкриття персонажа, його характеристик, а певні географічні назви сприяють виникненню відповідних асоціацій, наприклад, з історичними подіями чи національними героями. Власні назви, значення яких є національно зумовленими, мають також властивість відображати етнічну мовну картину світу і вважаються невичерпним джерелом пізнання іншомовного культурного середовища.

Питання про те, чи належать власні назви до реалій, суперечливе і розглядалось багатьма вченими. Так, зокрема, болгарські вчені С. Влахов і С. Флорин відносять їх до самостійного

класу безеквівалентної лексики [3, с. 13]; натомість В.С. Виноградов [2, с. 94], Р. Зорівчак [5, с. 66] розглядають їх у контексті реалій, оскільки вони сприяють створенню національного колориту, в них же відбиті «народні спогади». Виходячи із численних досліджень, частина науковців зауважує, що під час відтворення цього прошарку лексичних одиниць необхідно виділити національний колорит чи своєрідність власної назви і відтворити засобами цільової мови сукупність асоціацій, які властиві носіям цієї мовної культури. Перекладаючи власні назви, зокрема промовисті, необхідно врахувати різноманітні аспекти: морфологічну структуру антропоніма/топоніма, лексичний зміст, емоційно-оцінну забарвленість, жанрово-стилістичні особливості тексту, а також правила побудови твору та індивідуальний стиль письменника.

Проаналізований корпус одиниць ономастикону з текстів оригіналу та їхніх німецькомовних варіантів (здебільшого з однокомпонентною моделлю) у перекладах В. Горошовського показує, що перекладач, головню, вдається до методу транскрипції: «Адже сидять на віру і **Микола Козачишин**, і **Іван Бондар**, і **Олена Сидоручка**, а **Андрій Муржак** вже дев'ятий рік сидить з **Марією**» [6, с. 52] – «Leben ja in wilder Ehe auch **Mykola Kosatschyschyn**, und **Iwan Bondar**, und **Olena Sydorutschka**, **Andryj Murschyk*** lebt sogar schon das neunte Jahr mit **Marija**» [12, с. 234] (знаком * тут і далі позначаються особливості збереження орфографії оригіналу). Вибір даного методу (транскрипції, рідше транслітерації) є виправданим, адже топоніми та антропоніми – це єдиний різновид реалій, які неминуче треба подавати в національній подобі [5, с. 98]. Крім транслітерування антропонімів, В. Горошовський намагається передати також їхню ситуативну відповідність, як-от, наприклад, в оповіданні «Дзвонар» Д. Мордовця: «Василій» – «Wassylj», «Василечку» – «Wassylek», «Васю» – «Wassj», «Василія Великого» – «Wassylj den Grossen», «Петр» – «Petro», «Петрику» – «Peterl». У неординарних прикладах під час перекладу імені втрачається його пестлива форма, як, наприклад, «Василечку» – «Wassylek», що призводить до зменшення емоційного наповнення антропоніма, однак не впливає на зміст тексту. В інших випадках перекладач підсилює стилістичні функції пестливого імені, використовуючи суфікси зменшення суто австрійського мовного характеру – «Петрику» – «Peterl», що дозволяє чужомовному читачеві краще зрозуміти образ героя.

У творчій спадщині окремих авторів склад імен, залучених письменником, говорить про їх цілеспрямований вибір з урахуванням поширеності, актуальності для часу та зображуваного середовища, соціальної конотації. Поряд з іншими елементами стилю власні назви є виразниками ідейно-естетичної спрямованості творчості письменника [4, с. 151–152]. Так, психологічний етюд Т. Зіньківського «Кудюю йти?» рясніє власними іменами римського/грецького походження, які в перекладах В. Горошовського набувають експресивного вираження завдяки транслітерації зі збереженням особливостей орфографії латинської мови: «**Horatius Flaccus**», «**Lucius**», «das Lob **Augustus**», «der leuchtende **Phoebus**» [14, с. 312]. На відміну від відтворення імен і прізвищ, певні труднощі для перекладача становили українські «по батькові» (що не є притаманним німецькому народові), транслітерація яких у перекладі тяжіє до російського правопису: «А мої дами чекають... **Марія Петрівна** і **Ольга Іванівна**...» [6, с. 152] – «Und meine Damen warten...**Marija Petrowna** und **Olga Iwanowna**...» [12, с. 136].

Цікавою є позиція перекладача під час відтворення назв релігійних свят, компонентами яких виступають власні назви. Особливість їх перекладу, що є найбільш уживаною в австрійському мовному ареалі, полягає у використанні форми латинського генітива: «Думка така була, – продать в себе на ярмарку на **Дмитра**» [9, с. 16] – «Ich dachte: kannst's zu Hause am **Dymitrimarkt verkaufen**» [13, с. 104]. Власні назви або їхні дескриптивні заміники набувають суттєвого значення в заголовку, сприяючи в ньому актуалізації категорії антропоцентричності [7, с. 105]. Власні імена, що є складниками назви художнього твору, в перекладах В. Горошовського транскрибуються: «**Schwesterchen Hala**», «**Vom Fischer Panas Krut**», «**Der Rot'sche* Schacht**» (правильніше було б – *Rojt'sche*), а сам заголовок суттєво експлікується за рахунок введення в нього загальних назв, що обмежують перспективну направленість і надають йому певної модальності [7, с. 114].

Під час перекладу топонімів, так само як і під час відтворення антропонімів, В. Горошовський послуговується здебільшого методом транскрипції: «Там на **Україні**, де долинами тихо тече **Рось**, (...) стоїть велике містечко **Богуслав**» [9, с. 5] – «In der **Ukraine**, dorten wo die **Rossj** still durch die Täler fließt, (...) liegt das grosse Städtchen **Bohuslaw**» [13, с. 75]. Усталені німецькомовні відповідники певних топонімів сприяли забезпеченню максимальної відповідності першоджерелу: «Були і в **Австрії**, і в **Тіролях**, і в **Угорщині**, і в **Чехах**, а нарешті, зупинились аж у тому славному місті **Венедіку**» [10, с. 70] – «In **Österreich** waren wir, in **Tirol**, auch in **Ungarn**, in **Böhmen**, und machten endlich Halt in jener berühmten Stadt **Venedig**» [11, с. 16]. Транслітерація топонімів «Київ» і «Дніпро», які сьогодні мають кілька варіантів, зумовлених історичними обставинами, у В. Горошовського, як і в більшості тогочасних майстрів перекладу, перегукується з російськими відповідниками: «**Kijew**» (Ruthenische Revue, 1905, С. 542), «**Dnepr**» (Ruthenische Revue, 1904, С. 456), однак звукова форма онімів може виявитися джерелом різноманітних емоційно-змістовних конотацій, до того ж потенційні парадигматичні конотації актуалізуються чи видозмінюються і навіть нейтралізуються в окремому тексті/синтагматичі [1, с. 120]. З усіх розглянутих прикладів відтворення онімів у перекладах В. Горошовського лише три рази спостерігається їх випущення (у тих місцях, де вони не відіграють значущої ролі): «Найняв я конячину та потягся аж на довгопільський ярмарок, на степи, коло **Херсонщини**, коли чув» [9, с. 14] – «Mit einem gemieteten Gaul schleppete ich nach **Dovhopyl** zum Markt, in die Steppe dorten, wenn Du gehört hast» [13, с. 102].

Відтворення власних назв здебільшого методом транскрипції у перекладах В. Горошовського є не випадковим, адже «наслідування оригінального звучання назв є виявом поваги до народу» [5, с. 99]. Поряд з іншими реаліями «транслітеровані власні назви виявляються тими елементами перекладу, які у своїй словесній звуковій формі зберігають певну національну своєрідність» [2, с. 124].

Висновки. Проведений аналіз дає підставити зробити висновок про творчий підхід В. Горошовського під час відтворення власних назв. Для адекватного їх відтворення перекладач послуговувався методами транскрипції/транслітерації, прямими німецькомовними відповідниками, компенсацією. Перспективу подальших досліджень вбачаємо в зіставному перекладознавчому аналізі одиниць ономастики в контексті множинності перекладу.

Література:

1. Буштян Л.К. проблеме фонетической коннотации собственных имен в поэзии. *Русская ономастика: Сб. науч. тр.* / под ред. Ю. Карпенко. Одесса : ОГУ, 1984. С. 118–124.
2. Виноградов В. Лексические вопросы перевода художественной прозы. Москва : Изд-во МГУ, 1978. 174 с.
3. Влахов С., Флорин С. Непереводимое в переводе. Москва : Междунар. отношения, 1980. 342 с.
4. Гордиенко Т., Санжарова В. Имя собственное в творческой лаборатории писателя. *Русская ономастика*. Одесса : ОГУ, 1984. С. 151–157.
5. Зорівчак Р. Реалія і переклад (на матеріалі англomовних перекладів української прози). Львів : Вид-во при ЛДУ, 1989. 215 с.
6. Коцюбинський М. Твори в 3-х томах. Київ : Дніпро, 1979. Т. 1. 288с.
7. Кухаренко В.А. Інтерпретація тексту. Вінниця : Нова Книга, 2004. 272 с.
8. Матвійшин О.М. Порівняння в міжмовній комунікації (на матеріалі німецькомовних перекладів Вільгельма Горосховського). *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки : Серія : Філологічні науки*. Луцьк, 2013. № 17 (226). С. 170–174.
9. Нечуй-Левицький І. Вибрані твори. Київ : Держ. вид-во худож. л-ри, 1957. 565 с.
10. Федькович Ю. Твори в 2-х томах. Київ : Дніпро, 1984. Т. 2. 426 с.
11. Fedjkojuc O. Die Italienerin. *Ukrainische Erzähler. Ausgewählt und übersetzt von W. Horoschowski*. Prag, 1909. S. 15–25.
12. Kocjubynskij M. Pro bono publico. Autorisierte Übersetzung aus dem Ukrainischen von W. Horoschowski. Wien, 1909. 297 S.
13. Lewickij I. Vom Fischer Panas Krut. Aus dem Ukrainischen übersetzt von Wilhelm Horoschowski. *Ruthenische Revue*. 1905. Jg. 3. №. 3. S. 75–80 ; №. 4. S. 101–111 ; №. 5. S. 133–136.
14. Sinkiwskyj T. Wohin sich wenden? Aus dem Ukrainischen übersetzt von Wilhelm Horoschowski. *Ruthenische Revue*. 1905. Jg. 3. №. 12. S. 308–312 ; 334–337.

Matviyishyn O. To the problem of reproduction of proper names in German (based on the translations by Wilhelm Horoschowski)

Summary. The article deals with the peculiarities of the reproduction of proper names, including toponyms

and anthroponyms, in German. The subject of the analysis served the artistic prose works of Ukrainian classics (M. Kotsiubynskyi, Y. Fedkovych, I. N.-Levytskyi, D. Mordovets') in the German-speaking translations of the Austrian translator of Ukrainian origin Wilhelm Horoschowskyi. It has been established that the proper names are an expressor of the style of the author of the original and an integral element of the work of art. In the article, proper names are considered in the context of realities as a factor of the creation of national colouring. The main aspects that influence the reproduction of proper names, in particular, their morphological structure, lexical content, emotional-evaluative colour, genre-stylistic peculiarities of the text have been substantiated.

The main ways and means of translating onomastic units into the target language have been outlined in the process of analysing. In a study, the main methods and peculiarities of reproduction of proper names in W. Horoschowskyi's translation laboratory have been defined. Dominant are the methods of transcription / transliteration, finding analogues of the German language, the method of compensation. Transcription as the most commonly used method of translation occurs according to the norms of the target language. The Austrian language version is marked with diminutive-hypocoristic names that are reproduced using the –erl suffix. It has been established that proper names acquire emphatic expression by retaining the corresponding Latinized forms.

In the process of analysis, the specificity of reproduction of proper names by Russian correspondences has been demonstrated. However, W. Horoschowskyi's translation method is characterized by individual omissions of toponyms / anthroponyms that do not violate the ideologic and informative basis of the original. W. Horoschowskyi's translation decisions are peculiar for each case, which ensures the adequacy of his translations and promotes their better comprehension by a foreign language speaking reader. In the perspective of further consideration of the topic, it is advisable to research the reproduction of proper names in the context of multiple translation.

Key words: literary translation, comparative aspect, adequacy, toponym, anthroponym, transcription.